

----- Amy Klipp -----

Vreemde talen in het basisonderwijs

Een activerende didactiek voor Engels en MVT

UITGEVERIJ
COUTINHO

Vreemde talen in het basisonderwijs

www.coutinho.nl/vtbo

Met de code in dit boek heb je toegang tot je online studiemateriaal. Dit materiaal bestaat uit de werkvormen bij hoofdstuk 11, inclusief voorbeeldvideo's; aanvullende uitleg bij de lesactiviteiten uit de praktijkparagrafen; voorbeeld- en invulbare versies van materialen, zoals planners en overzichten; hoofdstuk 15, over professionele ontwikkeling; en nuttige links.

Om je studiemateriaal te activeren heb je onderstaande code nodig.

Ga naar **www.coutinho.nl/vtbo** en volg de instructies.

This book is dedicated to my father, educator in heart and soul,
the embodiment of playful learning and teaching.

Glenn Klipp (1947 – 2021)

Vreemde talen in het basisonderwijs

Een activerende didactiek voor Engels en MVT

Amy Klipp

UITGEVERIJ
COUTINHO

bussum 2023

© 2023 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Jeanne design, Arnhem

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN: 978 90 469 0795 5

NUR: 842

Ten geleide

Taal hebben we nodig. Zonder taal hebben we gedachten noch dromen, en is communicatie onmogelijk. Het Engels is steeds meer aanwezig in onze maatschappij; niet alleen op televisie en in liedjes, maar overal – bijvoorbeeld op TikTok – kom je het tegen.

Het is niet alleen afgesproken binnen Europa, maar ook simpelweg belangrijk dat onze kinderen leren omgaan met de talen om hen heen. Dat betekent dat (toekomstige) leerkrachten in het basisonderwijs een goed beeld moeten hebben van hoe ze vorm kunnen geven aan lessen Engels. Hiervoor moeten ze kennis hebben van vreemdetalendidactiek en CLIL, en is het van belang dat hun eigen niveau van Engels afdoende is.

Dit boek kan leerkrachten helpen om goed vorm te geven aan hun lessen Engels, maar ook vooral om een beter begrip te krijgen van het belang van alle talen en dialecten in onze samenleving. Daarbij komt aandacht voor allerlei vormen van taalonderwijs en talensensibilisering aan bod. Ook wordt aandacht besteed aan de doorlopende lijn, want het (taal)onderwijs houdt natuurlijk niet op na het basisonderwijs.

Dit handzame boek geeft een up-to-date blik op het taalonderwijs van nu, inclusief de Nederlandse en Europese bewegingen. Het boek is geschikt voor zowel beginnende pabostudenten als ervaren leerkrachten die behoefte hebben aan een update, of zelfs een verdiepingsslag willen maken.

Bijzonder aan dit boek is dat het een nieuwe blik geeft op de vreemdetalenles in het basisonderwijs. Nieuw, omdat het praktische, direct toepasbare voorbeelden geeft met nog meer aandacht voor hedendaagse communicatie, en aandacht voor de meest recente wetenschappelijke ontwikkelingen. In contrast met andere soortgelijke boeken vult dit boek een gat, doordat de focus niet alleen op het Engels ligt maar op communicatief taalonderwijs in het algemeen, ongeacht de te leren taal.

Dankzij de deskundigheid van de auteur worden de wetenschappelijke achtergronden op een toegankelijke manier uitgelegd en zijn er steeds praktische inkijkjes om de theorie met de praktijk te verbinden. De auteur heeft zelf jarenlange ervaring in Engelse les geven in het basisonderwijs en is ook al jaren werkzaam als lerarenopleider. Daarnaast is ze betrokken bij landelijke organisaties, als voorzitter van de Vereniging Docenten Engels aan de Pabo (Vedocep) en als lid van het sectiebestuur Engels van Levende Talen. Dit betekent dat ze kennis heeft van wat er zich afspeelt in

onderwijsland en van waar docenten behoefte aan hebben. Dat wordt weerspiegeld in dit must-have-boek.

Louise Alix-Taylor

Voormalig voorzitter Vedocep, lid Levende Talen, onderwijskundig onderzoeker en lerarenopleider met een focus op (tweetalig) primair en voortgezet onderwijs

Voorwoord

Jaren geleden begon ik als EarlyBird-leerkracht in het Rotterdams basisonderwijs. Er was toen weinig bekend over hoe deze nieuwe tak van sport vorm moest krijgen, dus kreeg ik de vrije hand in de vormgeving, invulling en uitvoering op mijn school, De Bergse Zonnebloem. Elk jaar probeerde ik nieuwe dingen uit: een 'language lab', portfolio's, Engelse dramaclubs, projectschriften en internationale projecten. Na ongeveer tien jaar werd het tijd om mijn opgedane kennis door te geven aan nieuwe generaties leerkrachten, dus heb ik de overstap naar de pabo gewaagd.

De inhoud van dit boek is gebaseerd op verschillende bronnen: de kennisbasis Engels, portfolio's voor basisschoolleerkrachten, actuele ontwikkelingen in het onderwijs, en mijn eigen onderwijservaring. Tijdens het schrijven stuitte ik op heel veel moois in het vreemdetalenonderwijs. Ik vond het vooral bijzonder om te ontdekken hoe andere vreemde talen dan het Engels onderwezen worden in het basisonderwijs. Ik heb mijn best gedaan om hieraan recht te doen via de casussen in het boek.

Ik had dit boek niet kunnen schrijven zonder op de schouders van reuzen te staan: docenten die al decennialang een weg vrijmaken voor Engels in het basisonderwijs, en ervoor hebben gezorgd dat pabodocenten Engels zich kundig van hun taak kunnen kwijten. Ik ben hun erkentelijk voor hun werk en wil Marianne Bodde-Alderlieste, Sibilla Oskam en Louise Alix Taylor bij naam noemen, waarbij ik me realiseer dat veel anderen even belangrijk zijn.

Ik wil ook vele anderen bedanken voor hun bijdrage aan de totstandkoming van dit boek. Ik heb talloze gesprekken gevoerd met specialisten in en om het Nederlands onderwijs, in het bijzonder met Jan Willem Chevalking, Olga Buters, Anne Kerkhoff en Helen de Lange. Ik mocht kennis uitwisselen met Laura Dekker, Joana Duarte, Arabella Ganzeman, Patrick Geirnaert, Ton de Kraaij, Desirée Manssen, Erik Middel, Machteld Moonen, Laura Nap, Jon Nordmeyer, Lidy Peters en Riet Steffan. Collega's van andere hogescholen hebben waardevolle schriftelijke feedback gegeven tijdens de meelesrondes, onder anderen Anne van Bussel, Noortje Cras, Nella van Driezum, Herman Hammer, Marion Ooijevaar, Nienke Riezebos, Kristin Webb en Roos Windels. Janice Wierenga en de leerlingen van de Peetersschool hebben een bijzondere bijdrage geleverd door enthousiast mee te werken aan het maken van voorbeeldfilmpjes voor op de website. Zonder de input van al deze mensen was dit boek een stuk armer geweest. Ik ben dan ook zeer dankbaar voor ieders inspiratie, deskundigheid en feedback. Mijn gezin heeft mij ook veel steun geboden met hun liefde en begrip, en door bij tijd en wijle een luisterend oor te bieden.

Dit boek heb ik weliswaar binnen twee jaar geschreven, maar eigenlijk is het het resultaat van meer dan twintig jaar onderwijservaring, in zowel het internationale als het Nederlandse onderwijs, en in zowel het basis- als het hoger onderwijs. Ik wens studenten en docenten veel plezier met het gebruiken van dit boek!

Amy Klipp

Rijswijk, februari 2023

Inhoud

Inleiding	15
1 Vreemde talen leren: introductie en inspiratie	19
1.1 Wat is taal?	19
1.2 Het belang van vreemdetalendidactiek	21
1.3 Visie op vreemdetalenonderwijs	22
1.4 Verdieping: taal leeft!	23
1.5 Verbreding: moedertaalverwerving, vreemdetaalverwerving en NT2	24
1.6 Het professionele gesprek	25
1.7 Terugblik: wat heb je geleerd?	26
Deel I De beginsituatie	29
2 Vreemdetalenonderwijs op de basisschool	31
2.1 Waarom is vreemdetalenonderwijs nodig in het basisonderwijs?	32
2.2 Opzet vreemdetalenonderwijs in het primair onderwijs	33
2.3 De kerndoelen en het curriculum	37
2.3.1 Grote Opdracht 1: Effectieve grensoverstijgende communicatie	38
2.3.2 Grote Opdracht 2: Creatieve vormen van taal	39
2.3.3 Grote Opdracht 3: Interculturele communicatieve competentie	40
2.3.4 Grote Opdracht 4: Taalbewustzijn	40
2.3.5 Grote Opdracht 5: Meertaligheid	41
2.4 Verdieping: talensensibilisering	41
2.5 Verbreding: de doorgaande lijn naar het voortgezet onderwijs	45
2.6 Het professionele gesprek	46
2.7 Verbinding met de praktijk	47
2.8 Terugblik: wat heb je geleerd?	48
3 De beginsituatie in kaart brengen	49
3.1 Het beginniveau van leerlingen bepalen	50
3.1.1 Wat is een leerlijn?	53
3.1.2 Wat is een lijn van ontwikkeling?	55
3.2 Het niveau van ontwikkeling van leerlingen bepalen	56
3.2.1 Het Europees Referentiekader (ERK)	56
3.2.2 Het World-class Instructional Design and Assessment model (WIDA)	58
3.2.3 De beginsituatie van kleuters bepalen	60

3.3	Verdieping: planning over de langere termijn	60
3.4	Verbreding: streefniveaus in het voortgezet onderwijs	64
3.5	Het professionele gesprek	66
3.6	Verbinding met de praktijk	67
3.7	Terugblik: wat heb je geleerd?	68
4	Doelen stellen en keuzes maken	71
4.1	Een goede les begint met een duidelijk doel	72
4.2	Een concreet doel ontwerpen	72
4.2.1	Concrete doelen stellen: de taxonomie van Bloom	74
4.2.2	Lesdoelen voor kleuters: werken vanuit een bedoeling	76
4.3	Welke woorden bied je aan?	78
4.3.1	Functies en noties selecteren	79
4.3.2	Transfer en interferentie	81
4.3.3	Woordenlijsten	82
4.4	Verdieping: doeltaal, voertaal in de les	83
4.5	Verbreding: het veilige klimaat, klassenmanagement	85
4.6	Het professionele gesprek	88
4.7	Verbinding met de praktijk	88
4.8	Terugblik: wat heb je geleerd?	90
5	Toetsen voor succes	91
5.1	Waarom worden leerlingen getoetst?	93
5.2	Kenmerken van een goede toets	94
5.2.1	Formatief handelen, summatief en reflectief toetsen	94
5.2.2	Analytische of holistische toetsing	96
5.2.3	Criteria voor een goede toets	97
5.3	Een goede toets ontwerpen	98
5.3.1	Gedifferentieerde toetsvragen: luistervaardigheid	98
5.3.2	Registratie van toetsuitkomsten: spreekvaardigheid	99
5.3.3	Rubrics	101
5.4	Verdieping: portfolio's	103
5.5	Verbreding: eindtoetsen vreemdetalenonderwijs	105
5.6	Het professionele gesprek	108
5.7	Verbinding met de praktijk	108
5.8	Terugblik: wat heb je geleerd?	110

6 Westhoffs schijf van vijf en het vierfasenmodel	115
6.1 Westhoffs schijf van vijf: de basis voor een complete les	116
6.1.1 Blootstelling aan input	116
6.1.2 Verwerking op inhoud	119
6.1.3 Verwerking op vorm	120
6.1.4 Productie van output	121
6.1.5 Strategieën	126
6.2 Het vierfasenmodel	128
6.2.1 Introductiefase	129
6.2.2 Inputfase	133
6.2.3 Oefenfase	134
6.2.4 Transferfase	135
6.2.5 Samenvattend: waar de fasen over gaan, en wat ze niet zijn	137
6.3 Tot slot: de les sluiten	138
6.4 Verdieping: van het thema naar het lesplan	139
6.4.1 Themaplanning	139
6.4.2 Lesplanning	140
6.4.3 Samenvattend: zicht op de soorten planningen	142
6.5 Het professionele gesprek	143
6.6 Verbinding met de praktijk	144
6.7 Terugblik: wat heb je geleerd?	145
 7 De communicatieve aanpak	 147
7.1 De communicatieve aanpak	148
7.1.1 Focus op echte communicatie door interactie in de doeltaal	150
7.1.2 Gebruikmaken van authentieke teksten	150
7.1.3 Ruimte maken voor de leerling om vloeiender en accurater te worden	151
7.1.4 Aandacht voor de taal én het taalleren	151
7.1.5 Gebruikmaken van de belevingswereld van leerlingen in de les	152
7.1.6 Het geleerde verbinden aan de wereld buiten het klaslokaal	153
7.1.7 Inductief de grammatica ontdekken	153
7.2 Een communicatieve les ontwerpen	156
7.3 Verdieping: de leerhandelingentheorie	160
7.4 Verbreding: van holistisch naar analytisch leren	162
7.5 Het professionele gesprek	163
7.6 Verbinding met de praktijk	164
7.7 Terugblik: wat heb je geleerd?	166

8	Content and Language Integrated Learning	167
8.1	Wat is CLIL?	168
8.2	Waarom werkt CLIL?	170
8.3	Een CLIL-les ontwerpen	171
8.3.1	Taal in de les	172
8.3.2	Taal van instructie	173
8.3.3	Taal van het vak	174
8.3.4	Output van leerlingen	175
8.3.5	Vuistregels voor taal in de CLIL-les	175
8.3.6	Het ontwerpen van taal in de les	177
8.3.7	Een voorbeeldles	178
8.4	Verdieping: taalontwikkelen onderwijs	181
8.5	Verbreding: CLIL in het speciaal onderwijs	182
8.6	Het professionele gesprek	182
8.7	Verbinding met de praktijk	183
8.8	Terugblik: wat heb je geleerd?	185
9	Andere didactische aanpakken	187
9.1	Total Physical Response (TPR)	187
9.1.1	Hoe werkt TPR?	188
9.1.2	Verschillende rollen voor de leerkracht bij TPR	189
9.1.3	Wat doen de leerlingen bij TPR?	190
9.2	Verhalend ontwerpen	191
9.2.1	Hoe werkt verhalend ontwerpen?	192
9.2.2	Wat doet de leerkracht bij verhalend ontwerpen?	192
9.2.3	Wat doen de leerlingen bij verhalend ontwerpen?	196
9.3	Taakgebaseerd leren (TBL)	197
9.3.1	Hoe werkt TBL?	198
9.3.2	Wat doet de leerkracht bij TBL?	199
9.3.3	Wat doen de leerlingen bij TBL?	200
9.4	Verdieping: principes voor het vreemdetalenonderwijs op Europees niveau	202
9.5	Verbreding: translanguaging in de vreemdetalenles	203
9.6	Het professionele gesprek	206
9.7	Verbinding met de praktijk	207
9.8	Terugblik: wat heb je geleerd?	208

10	Materiaal – fysiek en digitaal	213
10.1	Materiaal in de les	214
10.2	Materiaal in de vreemdetalenles: didactische overwegingen	215
10.3	Wat voor materiaal is er?	217
10.3.1	Input geven	221
10.3.2	Taaloutput ontlocken	229
10.4	Verdieping: de vreemdetalenhoek	235
10.5	Verbreding: materiaal voor de jonge en oudere leerling	236
10.6	Het professionele gesprek	237
10.7	Verbinding met de praktijk	237
10.8	Terugblik: wat heb je geleerd?	239
11	Actieve werkvormen voor in de les	241
	De werkvormen bij dit hoofdstuk vind je op de website bij dit boek:	
	www.coutinho.nl/vtbo	
12	Scaffolding en differentiatie	245
12.1	Differentiatie	247
12.2	Vormen van differentiatie	249
12.2.1	Differentiatie op input	249
12.2.2	Differentiatie op verwerking	252
12.2.3	Differentiatie op assessment	255
12.2.4	Bepalen en aanpassen van moeilijkheid van een tekst	256
12.3	Scaffolding	257
12.4	Hoe doe je dat, scaffolding ontwerpen en toepassen?	260
12.4.1	Scaffolding van het leerproces	260
12.4.2	Scaffolding van het werkproces	266
12.5	Verdieping: zelfdeterminatie in de vreemdetalenles	270
12.6	Verbreding: scaffolding voor de leerling met special needs	272
12.7	Het professionele gesprek	274
12.8	Verbinding met de praktijk	275
12.9	Terugblik: wat heb je geleerd?	276
13	De taalvaardigheden	279
13.1	De taalvaardigheden: receptief en productief, mondeling en schriftelijk	280
13.2	Luisteren en lezen	281

13.3 Spreken en schrijven	284
13.3.1 De stille periode	285
13.3.2 Omgaan met spreekangst	286
13.4 Verdieping: leerlingspreektijd	288
13.5 Verbreding: lezen en schrijven als bijzondere uitdaging	291
13.6 Het professionele gesprek	293
13.7 Verbinding met de praktijk	294
13.8 Terugblik: wat heb je geleerd?	295

14 Internationalisering **297**

14.1 Wat is internationalisering?	299
14.2 Het belang van internationalisering	300
14.2.1 Interculturele competenties ontwikkelen, kennismaken met de 'ander'	301
14.2.2 Internationale oriëntatie, wereldburgerschap	302
14.2.3 Communicatieve vaardigheden ontwikkelen	303
14.3 Internationalisering in de praktijk	304
14.3.1 Vreemde talen in het curriculum	304
14.3.2 Internationaal georiënteerde leerinhouden	306
14.3.3 Uitwisselingen over de grens – virtueel en fysiek	308
14.3.4 Stappenplan voor een internationaliseringsproject	310
14.4 Verdieping: subsidies	312
14.5 Verbreding: verankering van internationalisering in het curriculum	314
14.6 Het professionele gesprek	315
14.7 Verbinding met de praktijk	315
14.8 Terugblik: wat heb je geleerd?	317

15 Leerkracht in ontwikkeling

Dit aanvullend hoofdstuk over professionele ontwikkeling vind je op de website bij dit boek: **www.coutinho.nl/vtbo**

www

Tot slot	319
Bijlage: Leerkrachtportfolio's	320
Beeldverantwoording	322
Literatuur	325
Register	337

Inleiding

Welkom! Je gaat op reis in de wereld van het vreemdetalenonderwijs. Dit boek is je reisgids door deze wereld. Als eerste ga je je oriënteren op de reis, door te kijken naar beginsituaties en doelstellingen. Daarna ga je de ‘didactische rugtas’, die je onderweg altijd bij je hebt, volpakken met lesmodellen, materialen, werkvormen en strategieën. Tot slot leer je over de fijnere kneepjes van het vak.

Doelgroep

Dit boek is geschreven voor pabostudenten, leerkrachten die hun vreemdetalendidactiek willen verbeteren, en lerarenopleiders die modules vreemdetalendidactiek verzorgen. De ervaren leerkracht zal er andere informatie uithalen dan de startende leerkracht, en dat is juist de bedoeling. De eerste paragrafen uit ieder hoofdstuk bevatten waardevolle basisinformatie voor de beginnende pabostudent. Gevorderde studenten en ervaren leerkrachten kunnen deze gebruiken om hun basiskennis op te frissen, en kunnen aan de gang met de vele werkvormen en de paragrafen over verdieping en verbreding.

Doelstellingen

Getracht is om dit boek praktisch, helder en toekomstbestendig te maken. De doelstellingen van het boek zijn meervoudig:

- » concrete handvatten en inspiratie bieden voor het lesgeven;
- » uitdaging bieden om nog breder en dieper naar het vreemdetalenonderwijs te kijken;
- » de ruimte geven om de eigen comfortzone te vergroten;
- » jou in staat stellen om interactieve, zinvolle lessen te ontwerpen en de lesmethode naar je eigen hand te zetten.

Inhoud

De hele inhoud van dit boek is getoetst aan de praktijk. De inhoud is ontleend aan de kennisbasis Engels voor de pabo, verplichte stof voor alle pabostudenten. Er is echter bewust voor gekozen om naast Engels ook andere vreemde talen uit het Nederlands onderwijs mee te nemen, zoals Duits en Frans. Zo helpt het boek het professionele bewustzijn over vreemde talen in het basisonderwijs te vergroten en vormt het een handreiking aan alle collega's die hierin les geven.

Het vreemdetalenonderwijs in het basisonderwijs is een dynamisch veld. In dit boek is daar rekening mee gehouden. De inhoud van dit boek geeft een praktische invulling

voor het geven van vreemdetalenonderwijs, zowel in het heden als in de toekomst. Op deze manier wordt de leerkracht uitgerust om de lessen vandaag aan te kunnen bieden, met de kennis die nodig is om dit ook in de komende jaren te blijven doen.

Inclusieve benadering

Dit boek is geschreven met inclusie en diversiteit als basiswaarden. Inclusie gaat niet alleen over de vreemde talen die aangeboden worden, maar ook over de ruimte die je maakt voor de talen die de leerlingen zelf meenemen. Diversiteit gaat niet alleen over de culturen van leerlingen, maar over alle manieren waarop leerlingen van elkaar verschillen, inclusief leerbehoeftes en taalvaardigheidsniveaus (Peters, 2021). In dit boek leer je hoe je hier rekening mee houdt bij de opbouw en inhoud van je les en het materiaal dat je gebruikt.

Leeswijzer

Opbouw van het boek

Dit boek bestaat uit drie delen, voorafgegaan door **hoofdstuk 1**. In dat hoofdstuk word je ingeleid in het vreemdetalenonderwijs, en in de visie daarop die aan dit boek ten grondslag ligt.

Deel I van het boek gaat over het bepalen van de beginsituatie van de leerlingen, zodat je je lessen zo kunt ontwerpen dat ze in lijn zijn met de ontwikkeling van die leerlingen. In hoofdstuk 2 wordt toegelicht waarom het vreemdetalenonderwijs van belang is voor de leerling. De lijnen van taalontwikkeling worden in hoofdstuk 3 besproken. In hoofdstuk 4 wordt uitgelegd hoe je lesdoelen vaststelt op basis van de beginsituatie, zodat ze voldoende uitdaging bieden. In hoofdstuk 5 leer je hoe je de voortgang van je leerlingen observeert en vastlegt.

Deel II gaat over de invulling van de les. In hoofdstuk 6 leer je over Westhoffs schijf van vijf en het vierfasenmodel, waarmee je je lessen op gestructureerde wijze vorm kunt geven. In hoofdstuk 7, 8 en 9 leer je over verschillende didactische modellen die focussen op het bieden van lesinhoud in een betekenisvolle context, en over de taal van instructie.

Deel III gaat over de tools die je nodig hebt om je lessen voor iedere leerling effectief en boeiend te maken. In hoofdstuk 10 en 11 leer je over actieve lesactiviteiten en materiaal. De werkvormen bij hoofdstuk 11 vind je op de website bij dit boek. In hoofdstuk 12 worden *scaffolding* en differentiatie beschreven, zodat je lessen nóg effectiever zijn en beter aansluiten op de behoeften van je leerlingen. In hoofdstuk 13 worden de taalvaardigheden uitgediept. De belevingswereld van je leerlingen kun je verbreden

door deel te nemen aan internationaliseringsprojecten. Dit wordt gepresenteerd in hoofdstuk 14.

www

Tot slot: de effectieve leerkracht blijft zichzelf ontwikkelen. Dit kan op tal van manieren. Een kleine greep uit de mogelijkheden wordt besproken in **hoofdstuk 15**, dat je vindt op de website bij dit boek.

Uiteraard dragen alle hoofdstukken bij aan de formele didactische training die nodig is om effectief vreemdetalenonderwijs vorm te geven.

Opbouw van de hoofdstukken

Elk hoofdstuk behandelt een aspect van de praktijk van het lesgeven in een vreemde taal in het basisonderwijs. Er wordt stilgestaan bij waarom elk aspect belangrijk is, en bij hoe je het toepast in je lesgeven.

Elk hoofdstuk bevat casussen over lessituaties. Hierin worden vaste voorbeeldleerkrachten en hun klassen beschreven. De casussen illustreren de theorie en helpen om inspiratie op te doen. Er is gezorgd voor een evenwicht tussen de onder-, midden- en bovenbouw, en tussen verschillende talen, zoals Engels, Duits en Frans. De leerkrachten en klassen zijn fictief, maar de inhoud van de casussen is gebaseerd op de jarenlange ondervinding van de auteur van dit boek en van andere onderwijsprofessionals.

Naast het voorgaande bevat elk hoofdstuk de volgende onderdelen:

- » **Verdieping:** hier vind je extra uitleg over de onderliggende theorie.
- » **Verbreding:** hier wordt ruimte geboden om op andere niveaus de hoofdstukinhoud te bespreken, bijvoorbeeld op vak- of groepsoverstijgend niveau.
- » **Het professionele gesprek:** hier vind je gespreksvragen over de hoofdstukinhoud. De bedoeling achter deze vragen is drieledig:
 - Ten eerste laten de vragen je je eigen standpunt onderzoeken.
 - Ten tweede bieden de vragen een beginpunt om het gesprek over vreemdetalenonderwijs aan te gaan op je (stage)school.
 - Ten derde geven ze je de ruimte om te ontdekken in welke mate de theorie en de praktische realiteit van alledag met elkaar overeenkomen.
- » **Verbinding met de praktijk:** hier vind je leeractiviteiten waarmee je kleine onderdelen van het lesgeven kunt oefenen. De leeractiviteiten zijn onderverdeeld in onderbouw, middenbouw, bovenbouw en verdieping (behalve in hoofdstuk 9 en 14). De bedoeling is dat je ten minste één van deze miniopdrachten kiest en uitvoert. De activiteiten kun je zo nodig aanpassen aan de klas waarin je ze uitvoert (je geeft bijvoorbeeld les in groep 5 maar wilt de opdracht uit de onderbouw uit-

voeren). Op de website bij dit boek vind je voor elke activiteit uitgebreidere uitleg en mogelijkheden voor differentiatie en verdieping.

- » **Terugblik:** hier vind je een korte samenvatting van de belangrijkste concepten uit het hoofdstuk.

Leerkrachtportfolio's

In de bijlage vind je links naar leerkrachtportfolio's die speciaal ontworpen zijn voor studenten en leerkrachten die een vreemde taal in het basisonderwijs doceren. Deze portfolio's kun je gebruiken om je professionele vaardigheid verder te ontwikkelen.

www

Je vindt de links naar de portfolio's ook op de website bij dit boek.

Online studiemateriaal

www

Op www.coutinho.nl/vtbo vind je het online studiemateriaal bij dit boek. Dit bestaat uit:

- » de zestien werkvormen bij hoofdstuk 11, inclusief uitgebreide instructies en voorbeeldvideo's waarin iedere werkvorm wordt uitgevoerd met een groep leerlingen;
- » extra uitleg en mogelijkheden voor differentiatie en verdieping bij de lesactiviteiten uit de praktijkparagrafen;
- » voorbeeld- en invulbare versies van materialen, zoals planners en overzichten;
- » hoofdstuk 15, over professionele ontwikkeling;
- » nuttige links.

Vreemde talen leren: introductie en inspiratie

Taal is overal en kent vele verschijningsvormen. Taal leeft en verandert in de loop van de tijd. Dit maakt het leren van een taal – en van vreemde talen in het bijzonder – een uitdagende en nuttige klus. In dit hoofdstuk denken we na over taal: wat is het en wat maakt het zo interessant en divers? Daarna word je ingeleid in de visie op vreemdetalenonderwijs die aan dit boek ten grondslag ligt en jou kan helpen met het geven van mooi, interactief en activerend vreemdetalenonderwijs.

Dit zijn de onderwerpen die in dit hoofdstuk aan bod komen:

- » introductie van taal;
- » het belang van vreemdetalendidactiek;
- » visie op vreemdetalenonderwijs;
- » verdieping: taal als levende entiteit;
- » verbreding: taalverwerving.

1.1 Wat is taal?

Wat is taal?

Neem voordat je begint een moment om over het fenomeen ‘taal’ na te denken. Hoe komt het dat taal is ontstaan? Hoe communiceerden mensen voordat taal bestond?

Verschillende talen kennen verschillende klanken. Sommige talen klinken haast muzikaal, en kennen woorden waarbij de betekenis afhangt van de intonatie. Andere talen gebruiken percussieve klanken, bijvoorbeeld kliktaal. Weer andere talen, zoals het Arabisch, gebruiken keelklanken. Wat een verscheidenheid aan geluid!

Taal wordt op verschillende manieren geschreven. Er zijn tientallen manieren om te schrijven, zoals een alfabet, met karakters of pictogrammen (Cattelain, 2017). In sommige talen hebben de letters een vaste vorm, terwijl in andere talen de letters draaien, spiegelen of stapelen om een andere klank weer te geven. Zelfs de schrijfrichting kan variëren: van links naar rechts, van rechts naar links, van boven naar beneden. Wat een rijkdom aan schriftvormen!

Taal geeft ons woorden om in onze behoeften te voorzien, maar ook om onze dromen te verwoorden. Je kunt er zowel je boodschappenlijst als fantasievolle poëzie mee vormgeven.

Taal kan ons transporteren naar andere tijden, plekken en realiteiten. Taal stelt ons in staat om onze gedachten te delen met mensen op andere plaatsen en mensen in de toekomst. Taal kan anderen overtuigen, troosten, informeren en verwelkomen. Wat een macht!

Taal opent deuren, bouwt bruggen en helpt ons 'de ander' te ontmoeten. Taal is onderdeel van je identiteit. Welke talen je spreekt en welke woorden je kent, is een weergave van jouw persoonlijke geschiedenis. Door te spreken, schrijven of gebaren wordt meer dan alleen de inhoudelijke informatie overgedragen. Vaak kan er op basis van het taalgebruik van een persoon een inschatting gemaakt worden van onder andere diens leeftijd, opleidingsniveau en levenservaring.

Hoe is dit allemaal zo gekomen in de geschiedenis van de mensheid? Hoe is taal gegroeid, geëvolueerd en aangepast naar de behoeften van onze tijd? Deze vragen vormen een mooi beginpunt voor het nadenken over taal in ons leven.

Wanneer we onze leerlingen een nieuwe taal leren, voegen we dus meer dan alleen rijtjes nieuwe woorden toe aan hun woordenschat. Ze maken kennis met nieuwe geluiden en schrijfwijzen. Ze krijgen toegang tot andere informatie en zienswijzen. Ze maken kennis met mensen uit andere landen en hun wereldbeeld wordt rijker en breder.

Taal is een communicatiemiddel dat gesproken en geschreven kan zijn en gebaren kan bevatten. Taal heeft een woordenschat en volgt bepaalde grammaticale regels, die per taal anders zijn. Talen kunnen beschreven worden in termen van familiestambomen: zo zijn de Germaanse talen – waaronder Engels, Duits en Nederlands – aan elkaar verwant, en de Romaanse talen – waaronder Frans, Spaans, Portugees en Italiaans – ook.

Taal is ingebed in context. De contexten worden weerspiegeld in de woorden die iemand kent. Mensen die bijvoorbeeld in de zorg werken of fietsenmaker zijn, hebben een woordenschat die nodig is om dit werk uit te voeren. Mensen die thuis een andere taal spreken dan op school, leren verschillende woorden met dezelfde betekenissen voor deze twee contexten. Contexten kunnen verschillen. Denk aan het kind dat de taal nodig heeft voor school, de werknemer die de taal nodig heeft voor het werk of de ouder die graag socialiseert met de andere ouders op het schoolplein.

De situaties waarvoor de nieuwe taal geleerd wordt, bijvoorbeeld de markt, het speelveld of op straat, moeten goed aansluiten op de beleavingswereld van de leerlingen, zodat die voor hen herkenbaar zijn. Deze contexten bepalen deels het doel van het leren, zoals een grapje vertellen, een liedje zingen of een rijmpje schrijven. Hoe meer taal en talen mensen hebben, hoe meer zij met anderen kunnen communiceren.

Taal is ingebed in cultuur. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de terminologie die we voor familieleden gebruiken om verwantschap te beschrijven. In het Nederlands

wordt bijvoorbeeld ‘neef’ gebruikt voor twee soorten relaties: zowel de zonen van je broers en zussen als de zonen van je tantes en ooms worden hiermee aangeduid. In Engelstalige landen wordt daarin echter een onderscheid gemaakt. In sommige talen worden de zussen van de moeder en die van de vader met andere titels aangeduid. De normen en waarden met betrekking tot taalgebruik kunnen per cultuur verschillen. Zo kan het voorkomen dat de gebruikte (non-verbale) taal in de ene cultuur gebruikelijk is, en in de andere cultuur onbeleefd.

Taal is onderdeel van de eigen identiteit. In de geschiedenis van de wereld is hier vaak op een negatieve manier mee omgegaan, bijvoorbeeld doordat bepaalde (inheemse) talen verboden werden door onderdrukkers. Steeds als een land gekoloniseerd werd, werd de taal van de inwoners vervangen door de taal van de kolonisten in een poging de inwoners naar de eigen maatstaven te ‘civiliseren’ (VOX, 2022). Als gevolg daarvan zijn vele inheemse talen – samen met de verhalen en geschiedenis die ze met zich meedroegen – uitgestorven (Toth, 2022). Talen die deze ‘linguïstische genocide’ hebben overleefd worden nog steeds met uitsterven bedreigd. Hetzelfde geldt voor dialecten die thuis worden gesproken; er is niet altijd ruimte voor deze taalvariant op school, hoewel deze een belangrijk onderdeel vormt van de communicatieve vaardigheid van het kind. Gelukkig komt daar nu een kentering in en worden initiatieven ondernomen om uitstervende talen nieuw leven in te blazen door ze weer op scholen te doceren (Byram, 2006; Secaira, 2020). Wanneer je leerlingen een vreemde taal leert, wordt deze onderdeel van hun identiteit.

1.2 Het belang van vreemdetalendidactiek

Wanneer je vreemde talen doceert, leer je je leerlingen afstanden naar anderen te overbruggen en verbinding met elkaar te zoeken. Je draagt bij aan een wereld waar de ‘ander’ niet meteen de ‘vreemdeling’ is.

Wanneer leerlingen een vreemde taal leren, leren ze ook over hun eigen taal. Ze denken na over hoe ze zélf iets zeggen in hun eigen taal, ze vergelijken deze informatie met de nieuwe, vreemde informatie en leggen verbanden tussen het bekende en het nieuwe. Ze bouwen metalinguïstische kennis op die ze in het vervolg toepassen bij het uitbreiden van hun woordenschat en het verbeteren van hun communicatieve vaardigheden. Het leren van een vreemde taal in het basisonderwijs kan dus een positieve bijdrage leveren aan de taalontwikkeling van zowel de schooltaal als de vreemde taal.

Ongeacht hoe goed een lesmethode geschreven is, hoeveel tijd besteed wordt aan de vreemde talen en op welke leeftijd met de lessen begonnen wordt, er is één factor die

de kwaliteit van het vreemdetalenonderwijs bepaalt: de leerkracht. In de afgelopen decennia zijn tal van onderzoeken gedaan naar effectieve leerkrachten, hun kwaliteiten en de effecten van hun werk. Onderzoek van Tucker en Stronge (2005) laat zien dat wanneer leerlingen drie jaar op rij les krijgen van een effectieve leerkracht, hun prestaties aanzienlijk hoger worden dan wanneer ze drie jaar op rij les krijgen van een zwakkere leerkracht. Dat is wellicht geen verrassing, maar de gevolgen op de langere termijn – zelfs tijdens hun volwassen leven – blijven standhouden (Chetty, 2014). Er is dus reden genoeg om elke leerkracht te helpen een sterke en effectieve leerkracht te worden.

Effectieve leerkrachten hebben een aantal karakteristieken met elkaar gemeen. Ze hebben onder andere formele didactische en pedagogische training gehad; ze hebben hoge verwachtingen van zichzelf en hun leerlingen; ze nemen de tijd om hun lessen adequaat voor te bereiden; ze houden de voortgang van hun leerlingen bij; ze bieden lesinhoud aan binnen een betekenisvolle context; en ze variëren in hun instructie (Tucker & Stronge, 2005). Al deze zaken komen aan bod in dit boek.

1.3 Visie op vreemdetalenonderwijs

De auteur van dit boek heeft de visie dat onderwijs kindvriendelijk, boeiend en interactief hoort te zijn, en dat goed onderwijs een mengsel is van inspiratie, informatie, perspiratie en coöperatie. Deze visie is de basis van alle inhoud van dit boek. Hierna wordt deze visie kort toegelicht.

Inspiratie: leuk en speels

Wanneer leerlingen een vreemde taal spelenderwijs leren, leren ze op een ongedwongen manier om te gaan met de vreemde taal. Spelen creëert ruimte om te oefenen en fouten te maken in een vertrouwde, ontspannen sfeer. Daarom wordt in dit boek expliciet aandacht besteed aan interactieve, activerende, coöperatieve werkvormen die je kunt aanpassen voor gebruik in je eigen lessen en toetsing.

Verandering van spijs doet eten, en dat geldt ook voor het lesgeven: een breed palet aan werkvormen zorgt voor betrokkenheid bij de lessen.

Informatie: betekenisvolle input op niveau

Een goede les houdt rekening met het niveau van de leerlingen. Dat betekent dat de taalinput en verwachte output goed afgesteld moeten worden zodat ze zich steeds in hun zone van naaste ontwikkeling bevinden (zie de inleiding van hoofdstuk 12). De zone van naaste ontwikkeling is de afstand tussen het feitelijke en het potentiële ontwikkelingsniveau van het kind, waar het kan functioneren met hulp van anderen; met andere woorden, de ruimte tussen dat wat de leerling zelf al kan en dat wat de

leerling niet kan, zelfs niet met hulp (Vygotsky, 1978). Taalinput wordt geboden in de vorm van authentieke teksten, zoals (prenten)boeken, liedjes en filmpjes. De docent besteedt uitgebreid aandacht aan het bepalen van het beginniveau.

Goede input sluit aan bij de belevingswereld van de leerlingen. Bij het beschrijven van het beginniveau hoort de aansluiting op de voorkennis en belevingswereld van de leerlingen, zodat de lesstof bereikbaar en relevant is.

Bij elke les is het belangrijk om de hoeveelheid nieuwe stof af te stemmen op de leerlingen: niet te veel, en ook niet te weinig.

Perspiratie: werken aan en in de taal

De **doeltaal** is de taal die je aan de leerlingen leert. In de Engelse lessen is dat Engels. De **voertaal** is de taal van instructie.

Een belangrijk onderdeel van een natuurlijk taalaanbod is het gebruik van de doeltaal om de les te leiden. Op deze wijze worden leerlingen zo veel mogelijk blootgesteld aan de vreemde taal. Er zijn momenten dat het nodig is om het Nederlands te gebruiken, wat in hoofdstuk 4 uitvoerig besproken wordt, maar door de doeltaal zo veel mogelijk als voertaal te hanteren leren de leerlingen zich te redden in situaties waarin de doeltaal als enige taal wordt gesproken, bijvoorbeeld wanneer ze op vakantie zijn in het buitenland. Deze aanpak is ook goed voor het ontwikkelen van het leren denken in de vreemde taal (Bruen & Kelly, 2014).

Taken die taaloutput stimuleren, moeten aansluiten bij contexten die leerlingen kennen, zoals telefoongesprekken voeren, WhatsAppberichten schrijven en vlogs maken.

Coöperatie: samenwerken om je de taal eigen te maken

Een goede vreemdetalenles is er één waarin de leerlingen in een betekenisvolle context met elkaar communiceren. Gesprekken worden opgebouwd uit kleinere delen die stuksgewijs zijn geleerd in de loop van de lessen, en later worden samengesmeed tot een groter geheel. De communicatie mag plaatsvinden in de context van de les, maar er is ook de mogelijkheid om de taal in een bredere context te zetten, buiten school of met internationale projecten.

1.4 Verdieping: taal leeft!

Er zijn hele studies gedaan naar de geschiedenis van talen. Wie zich daarin verdiept, ziet dat er gelijkenissen tussen talen zijn en dat talen veranderen in de loop van de tijd.

Nieuwe woorden komen tot leven wanneer wij ze nodig hebben. Honderd jaar geleden was er geen woord voor een ‘computer’ of ‘wifi’, maar in de vorming van de digitale wereld zijn deze woorden gemeengoed geworden. Papieren brieven worden

nauwelijks meer geschreven, maar we ‘e-mailen’ en ‘appen’ elkaar en ‘scrollen’ dagelijks langs ‘memes’ en ‘tweets’ om de ‘infomania’ te verzadigen.

Oude woorden verdwijnen wanneer ze in onbruik raken. Wie vandaag een ‘geitenfuif’ wil organiseren zou even moeten uitleggen wat voor feestje dat ook alweer is (een feest van vrouwelijke studenten) en als iemand aan jou een ‘saffie’ vraagt, kun je het beste even informeren of ze daarbij ook een vuurtje nodig heeft.

Als je per ongeluk vijfhonderd jaar terug zou reizen in de tijd, zou je enige moeite hebben om het Middelnederlands te verstaan en met een tijdreis van duizend jaar zou het haast onmogelijk worden om het Oudnederlands te herkennen.

Taal verandert door contact met andere talen. Elke taal, ook het Nederlands, heeft leenwoorden. Je kunt ook woorden aan elkaar plakken om nieuwe woorden te creëren, zoals ‘ramptoeisme’ en ‘anderhalvemetersamenleving’. Grammatica en uitspraak veranderen in de loop der tijd, wat tot de meest uiteenlopende dialecten leidt, en schrijfwijzen veranderen mee.

Taal leeft: het groeit, sterft af en past zich aan aan de ontwikkelingen die in de samenleving plaatsvinden.

1.5 **Verbreiding: moedertaalverwerving, vreemdetaalverwerving en NT2**

De processen van moedertaalverwerving, vreemdetaalverwerving en het leren van Nederlands als tweede taal (NT2) hebben bepaalde aspecten gemeen, maar verschillen ook van elkaar. De moedertaalverwerving gebeurt veelal onbewust, zonder dat er veel expliciete aandacht aan wordt besteed. De talige interactie tussen kinderen en andere mensen in hun omgeving zorgt voor contextrijke input en oefening. Kinderen leren de taal op natuurlijke wijze en ‘voelen’ als het ware wanneer iets correct wordt gezegd of niet.

Kinderen kunnen meerdere thuistalen (moedertalen) tegelijk leren. Het is de verwachting dat het aandeel meertalige leerlingen in het onderwijs zal groeien in de komende jaren (Nederlof & Smit, 2018) en er is een aantal initiatieven dat meertaligheid een constructieve rol in het onderwijs wil geven.

Wanneer anderstalige kinderen nog geen Nederlands spreken als ze starten op de basisschool, leren ze het Nederlands als tweede taal (NT2). Deze leerlingen hebben verschillende soorten taal nodig voor zowel informele als formelere contexten. De taalvaardigheid die nodig is voor informeel taalgebruik heet Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid (DAT). DAT kan het beste beschreven worden als taal die je in dagelijkse,